

4.

Belgikaren kasua

YVES LEJEUNE

Louvain-la-Neuveko Unibertsitate Katolikoko (UCL)
eta Notre-Dame de la Paix-ko Unibertsitateko (Namur) irakaslea

Eskualdeko edo Eremu Urriko Hizkuntzen Europako Gutuna berresteko auke-
rak Belgikan sortutako problemak ulertu ahal izateko, lehenik aipatu behar dugu
(4.1. atala) Belgikako Konstituzioak Belgikako hizkuntzei emandako estatusa.
Konstituzioaren xedapenak Flandriaren hizkuntza-homogeneotasunerako es-
kaera tinkotik datoz, orain lurralde-osotasunerako desira irmoa bihurtu dena
(4.2. atala). Horrek ezinbestekoa egiten du erresumako hiru hizkuntza ofizialek
hizkuntza-eremu bakoitzean duten lekua zehaztea eta, ondoren, eremu bakoit-
zako “eskualdeko hizkuntzak” edo dialektoak zerrendatzea eta hitz egiten
diren esparruak deskribatzea (4.3. atala). Azkenik, ikusiko dugu Belgikako
Frantses-hiztunen Komunitatea behin eta berriro saiatu dela estatuak Europako
Gutuna onar dezan, bertako hizkuntza endogenoen izenean (4.4. atala).

4.1. Belgikako hizkuntzen estatus konstituzionala

1831n onartu zenetik, Belgikako Konstituzioak formalki bermatu du hizkun-
tzak erabiltzeko askatasuna: “Egun, Belgikan aukeran dago zein hizkuntza
erabili; legeak bakarrik erabaki dezake horren inguruan, eta soilik agintari pu-
blikoen ekintzetan eta arazo judizialean”.¹

Hala eta guztiz ere, askatasun hori gaur egun mugaturik dago esfera pribatura,
1970eko funtsezko bi garapenengatik:

- Konstituzioan lau hizkuntza-eremu sartzea, horietatik hiru elebakartasunari jarraitzen diotenak.
- Hiru erakunde federaletan hizkuntzari buruzko legeak egin ahal izatea, hain zuzen nederlanderaz, frantsesez eta alemanez mintzo direnen komunitateak, Konstituzioak ahalmena ematen baitie hizkuntzaren erabilera arautzeko Administrazioan,² bai eta nagusien eta langileen arteko gizarte-harremanetan

¹ Belgikako Konstituzioaren 30. artikulua (23. artikulua, 1831ko otsailaren 7ko testu originalean).

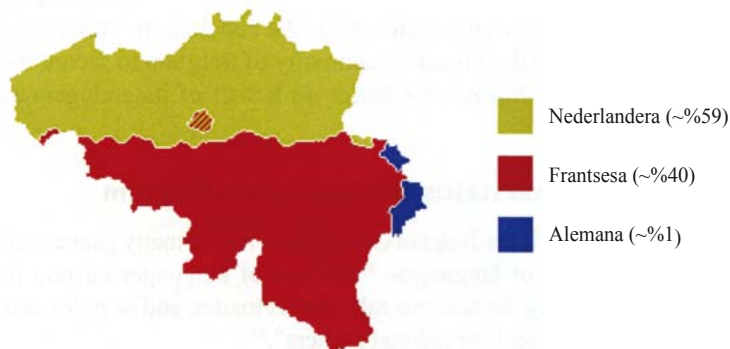
² 1970era arte, Konstituzioak Parlamentuari eremu horretan esku hartzen uzten zion, soilik “agintari publikoen ekintzetan”.

ere, eta agintari publikoek martxan jarri, diruz lagundu edo ofizialki onartutako eskoletan irakasteko.³

Konpromiso batek –zoritarrez zalandan jarri da 2000tik aurrera– legez bermatzen du hizkuntza-eremuen “mugako” gutxiengoaren iraupena.

4.1.1. Hizkuntza-eremuak

Belgikan hiru giza talde egon arren –zein bere kultura- eta hizkuntza-ezaugarriekin– ez da sortu federalismo pertsonalik,⁴ talde horiek, oro har, geografian kontzentratuta baitaude. Nazioaren lurraldea zatituta dago lau “hizkuntza-eremutan”: hiru elebakarrak (frantsesez, nederlandaraz eta alemanez mintzo direnak) eta bat “elebiduna” (Brusela Hiriburua), nederlandararen eremuaz inguratua.⁵ Erresumako udalerri bakoitzak hizkuntza-eremu baten barruan egon behar du.⁶

4.1. irudia: Belgikako hizkuntza-eremuak.

Hizkuntza-eremuak ez dira nahasi behar Valoniako, Flandriako eta Bruselako eskualdeekin. Azken horiek nazio aspiko federazio-unitateak dira, hiru komunitateren gainean ezarriak. Eskualdeek legegintza- eta administrazio-botereak dituzte gizarte- eta ekonomia-auzietan, espazioaren plangintzan, ingurumenean eta tokiko gobernuan.

Valoniako flandriarren eta frantses-hiztunen arteko hizkuntza-muga, lehenbiziko aldiz finkatua 1932ko ekainaren 28ko Legearen bidez,⁷ behin betikotu

³ Dena dela, Konstituzioaren 130. artikulua hezkuntzara mugatzen ditu alemanez mintzo den komunitatearen hizkuntza-botereak (1997ko maiatzaren 20ko Konstituzioaren berrikuspena).

⁴ “Federalismo pertsonala” da (hizkuntza-) taldeen autonomia politikoa, maila pertsonalean, estatu osoan zehar. Taldearen autogobernu moduko bat da, eta bere erakunde eta gobernu-organismoek botere autonomoak ematen dizkiete taldeko kideei. Boterea ez zaie banatzen lurraldeei baizik eta giza taldeei.

⁵ Bruselaren muga bat 3,5 km-ra dago frantses hiztunen mugatik, Sint-Genesius-Rode/Rhode-Saint-Genèse udalerriarekin.

⁶ Hala dio Belgikako Konstituzioaren 4. artikuluko 2. paragrafoak.

⁷ Orduan “gutxiengo babestuentzat” salbuespenak zeuden hizkuntza-mugako biztanleria nahasiko udalerri ugarietan, eta “kanpoko elebitasuna” zegoen ohar eta jakinarazpen publikoetan.

zuen 1962ko azaroaren 8ko Lege batek, eta Brusela Hiriburuaren eremu elebiduna mugatu zuen 1963ko abuztuaren 2ko Lege batek. Muga hori birtualki aldaezina bihurtu da, 1970az gero Belgikako Konstituzioak eskatzen baitu hizkuntza-eremuen mugak zuzentzeko edozein lege botoen bi herenen babesa eta, gainera, hizkuntza-talde bakoitzeko (frantses-hiztunak eta nederlandar-hiztunak) ordezkarien eta botoen gehiengoa Parlamentu Federalaren Ganbera bakoitzean, onartua izateko.⁸

Horrela, aurreikusteko moduko etorkizunean ezinezkoa da “lege berezirik” onartzea –horrela deritze Belgikan halako legee–, hizkuntza-muga aldatuko duenik. Ondorioz, tokiko biztanleek ezin dute egin mugak aldatzeko eskaerarik.

4.1.2. Eskualdeko elebakartasuna

Conseil d’Etat-en jurisprudentziak interpretatutako hizkuntza-legeek⁹ are zorrotzago finkatu dute lurraldetasunaren printzipioa.¹⁰ Horren arabera, agintari publikoek, haiek sortutako eskolek eta nagusien eta langileen artean erabilitako hizkuntzak eremu horri dagokiona izan behar du.

Beraz, hizkuntza-eremu bakoitzak hizkuntza ofizial bat du, Brusela Hiriburuak izan ezik, bi baititu.¹¹ Era horretan, frantsesa atzerriko hizkuntza da Flandrian, eta nederlandera ere bai frantsesaren eremuan. Nonbait, Belgikako sisteman, beste inon ez bezala, agintari publikoek ezin dituzte estatuko bi hizkuntza ofizial nagusiak erabili nazioko lurraldearen ia erdian.

4.1.3. Hizkuntza-gutxiengoaren babesa

Tokiko gorabeherengatik –hots, hizkuntza-gutxiengo bat dagoelako– indargabetu egin behar direnean eremu jakin bateko hizkuntza-arauak, eremuko hizkuntzak lehentasuna izaten jarraituko du. Hala agintzen du jurisprudentziak.¹²

⁸ Belgikako Konstituzioaren 4. artikuluko 3. paragrafoa.

⁹ Hizkuntzak Administrazioan erabiltzeko azken legeak 1966ko uztailaren 18ko Errege Dekretuaren pean koordinatu ziren.

¹⁰ Ikusi A. Alen eta R. Ergec, “Le principe de territorialité dans la jurisprudence belge et européenne. Un essai de synthèse”, *Journal des Tribunaux* (aurerantzean, JT), 1998, 785.-790. or. Azterketa beraren nederlandarazko bertsioa, hemen: *Rechtskundig Weekblad*, 1998-9, 417.-424. or.

¹¹ Konstituzioak ez du esplizituki izendatzen hizkuntza-eremu bakoitzeko hizkuntza ofiziala, baina, Conseil d’Etat-en Legegintza Ataleko Ganbera bateratuen arabera, “alferrikakoa” zen hori egitea, lurraldea hizkuntza-eremutan zatitzea “adostasunez” mamitu baitzen Konstituzioan (1988ko ekainaren 15eko iritzia, Ataleko kide flandriarrek bakarrik onartutako ohar orokorrak, *Parl. Doc.*, Senatua, SE 1988, 371/1 zk., 53. eta 54. or.).

¹² Conseil d’Etat-en Legegintza Atalaren 1972ko irailaren 5eko iritzia, *Parl. Doc.*, Ch., 1971-2 saioa, 282/5 zk., 2. or.; Arbitraje Epaitegiaren 17. epaia, 1986ko martxoaren 26koa, JT 1986, 562, M. Uyttendaele-ren oharra. 2007an Konstituzio Epaitegi izena jarritako Arbitraje Epaitegiaren epaiak eskuragarri daude frantsesez, nederlandaraz eta alemanez www.const-court.be helbidean.

4.2. irudia: Belgikako hizkuntza-mugak.^{13, 14}

Iturria: Jacques Leclerc, “L’Etat belge: données démolinguistiques” hemen: *L’aménagement linguistique dans le monde*, Quebec, TLFQ, Laval-go Unibertsitatea, 2008.

Ikusi web-orri honetan: <http://www.tlfq.ulaval.ca/axl/europe/belgiqueetatcarte5.htm>.

Udalerri bakar batzuek (denak aipaturik daude legedi federalean) arau bereziak dituzte “beren gutxiengoak babesteko”,¹⁵ udalerria dagoen hizkuntza-eremuari dagokion hizkuntza ofiziala ez den beste hizkuntza ofizial bat erabili ahal izan dezaten.¹⁶ Hezkuntzan ere badituzte aukera horiek.¹⁷ Gehienak hizkuntza-mugaren alboan edo Brusela inguruan daude.

Komunitateek hizkuntza-erabilerari dagokionez duten botere legegilea ezin da erabili hizkuntza-estatus bereziko udalerrietan, ez eta Brusela Hiriburuko eremu “elebidunean” ere. Horietan Parlamentu Federalak arautzen du hizkuntzaren erabilera, Frantses- eta Nederlandera-hiztunen Komunitateetan bezala.¹⁸

Salbuespen mugatu horiez gain, ez zaie babesik bermatzen “bere lurraldearen zati batean hedadura txikiagoa duten hizkuntza ofizialei”, Eskualdeko edo Eremu Urriko Hizkuntzen Europako Gutunaren 3. artikulua parafraseatuz. Belgikako Konstituzio Auzitegiko jurisprudentziaren arabera, komunitateek ezin dute beren aldetik babestu nederlandez, frantsesez edo alemanez mintzo diren gutxiengoak, beren hizkuntza ofiziala ez den Belgikako hizkuntza-eremu batean bizi badira.¹⁹ Komunitate batek onartutako hizkuntza edo kultura bat

¹³ Udalerrien izenak nederlandez (mendebaldetik ekialdera): Mesen, Komen, Spiere-Helkijn, Moeskroen, Ronse, Vloesberg, Bever, Edingen, Sint-Genesius-Rode eta Voeren. Probintzien izenak nederlandez: West-Vlaanderen, Oost-Vlaanderen, Vlaams-Brabant eta Limburg. Muga berdetik gorako probintziak ingelesez: West Flanders, East Flanders, Flemish Brabant eta Limburg. Muga berdetik behera: Hainaut, Walloon Brabant eta Lieja.

¹⁴ Mapako lerro berdeak hizkuntza-muga adierazten du. Laranja = eskualde elebiduna; gorria = nederlandezko aukerak dituzten frantsesezko udalerriak; horia = frantsesezko aukerak dituzten nederlandezko udalerriak.

¹⁵ Administrazioan hizkuntzak erabiltzeari buruzko lege koordinatuak, 8. artikulua.

¹⁶ “Hizkuntza-arau bereziak dituzten udalerriak”, askotan, “aukerak ematen dituzten udalerriak” esaten zaie.

¹⁷ Alemanaren iparrekotik etorritako ondoko Baelen, Plombières eta Welkenraedt hiru udalerri valoniarrek ere hizkuntza-aukerak dituzte hezkuntzan.

¹⁸ Arbitraje Epaitegia, 1986ko martxoaren 25eko 15. eta 16. epaiak, 1986ko ekainaren 12ko 19.a, 1986ko ekainaren 25eko 20., 21. eta 22.a.

¹⁹ Arbitraje Epaitegia, 1996ko urriaren 3ko 54/96 epaia, B.7.1, B.7.2, JT 1997, 477. or., M. Uyttendaele eta R. Witmeur-en oharrekin; 1998ko martxoaren 10eko 22/98 epaia; 2000ko maiatzaren 17ko 56/2000 epaia.

sustatzeko neurriek errespetatu egin behar dute lurralde bakoitzaren eskumena; alde batera utzi behar dituzte beren xedapenen “lurraldez kanpoko eragin posibleak”, beste komunitateen politikekin bat etorri ez arren.²⁰

Gero deskribatuko dugu Belgikako Konstituzioak zergatik ez dituen asimilaziotik babestu nahi hizkuntza-gutxiengoak.²¹ Jadanik esan genezake, baina, Flandriako doktrinaren arabera, lurraldetasunaren printzipioa “hizkuntza-talde bat babesteko beharrezkoa izan daitekeen berme instituzional bat” dela, baita gehiengoaren hizkuntza bada ere, “hizkuntza menderatzaile baten presio ‘asimilatzailetik’”,²² hau da, frantsesetik: “infiltrazioa” ekiditen du eta “hizkuntza-eremu ziurra” sortzen laguntzen du. Lurraldetasunaren printzipioak, gutxiengoaren eskubideen antzera, hizkuntza-talde bat, hau da, flandriarrak babesteko bidetzat hartu behar dira.

Dakigun bezala, Belgikak ez zuen berretsi Gutxiengo Nazionalen Babeserako Hitzarmen Markoa, 1995eko otsailaren 1ekoa, frantses-hiztunen eta flandriarren artean eztabaida zegoelako Belgikan ba ote zegoen Hitzarmenean aipatu bezalako gutxiengorik.²³ Horren arrazoiak argi ikusten dira doktrina flandriarrean:

(...) une honetan oreka dago Konstituzioak bermatutako lurraldetasunaren, hizkuntza-eremuen homogeneousatasunaren eta hizkuntza-legeek eskaintako aukeren artean. Adibidez, frantses-hiztunek eta nederlandera-hiztunek babes bera dute sei udalerrri periferikoe-tan. Hitzarmen Markoa berresteak gutxiengoa bakarrik babesteko xedapena gehituko lioke gure legediari. Hala, berrespen horrek oreka konstituzionala apur lezake “aukerak ematen dituzten udalerrietan”.²⁴

²⁰ Ibid. Baita 2003ko ekainaren 24ko 92/2003 epaia ere, B.14.1, B.14.2; Conseil d'Etat, 2008ko otsailak 12. Flemish Community v. French Community Commission kasua, 179.511. zk., *Public Law Chronicles* (aurrerantzean, CDPK) 2008/4, 859. or., H. Vuye-ren oharrarekin. Bruselako Eskualdeak eta Belgikako Frantses-hiztunen Komunitateak frantses-hiztunen alde beren hizkuntza-eremutik kanpo alde hartutako neurriak legegintza- eta administrazio-eskumenei buruzko arazo konstituzional bat dira. Ikusi H. Vuye, “La répartition des compétences territoriales entre les Communautés. Après la saga des arrêts Carrefour s’annonce un nouveau ‘carrousel’: le ‘Conseil consultatif des francophones de la périphérie’”, Conseil d’Etat-en epaiari buruzko oharra, CDPK 2008/4, 868.-876. or.

²¹ Ikusi 4.2. atala, 46. orrialdean.

²² Ikusi J. Clement, “L’emploi des langues en matière administrative. Les facilités et la résolution Nabholz du Conseil de l’Europe. Pas de langue, pas de liberté?”, *Administration Publique* (aurrerantzean, AP), 2003, 190.-207. arteko or., 205. or.; J. Clement, *Taalvrijheid, bestuurstaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, KUL tesia, Antwerp/Oxford/Groningen, Intersentia, 2003; J. Clement, “Territoriality versus personality” hemen: *The Framework Convention for the Protection of National Minorities: a useful pan-European instrument?*, A. Verstichel argitaletxea. A. Alen, B. De Witte eta P. Lemmens, Antwerp/Oxford/Portland, Intersentia. 2008, 51.-68. or. Ikusi ere Fr. Gosselin, “Actualité du contentieux linguistique devant le Conseil d’État: quel avenir pour la Commission permanente de contrôle linguistique?”, AP 2007-8, 312.-330. or.

²³ Ikusi konstituzio-gaiei buruzko adituen talde baten txostena hemen: CDPK. 1998, 491.-527. or.; X. Delgrange eta S. Van Drooghenbroeck, “La signature de la Convention-cadre sur la protection des minorités nationales et les mesures de protection contenues dans les lois spéciales”, AP 2002, 273.-287. or.; J.-C. Scholsem, “Quel avenir pour la Convention-cadre pour la protection des minorités nationales en Belgique?”, CDPIC 2008, 557.-586. or.; J. Velaers, “Het Kaderverdrag tot bescherming van de nationale minderheden: een ‘non possumus’ voor Vlaanderen?” hemen: *Taateleisen juridisch getoetst*, A. Alen eta S. Sottiaux argitaratzaileak, Mechelen, Kluwer, 2009, 103.-158. or.

²⁴ J. Clement, “L’emploi des langues en matière administrative”, op. cit., AP 2003, 206. or. (Europako Kontseiluaren itzulpena). Frantses-hiztunak federazio-mailan gutxiengo estatusera ez murrizteko berme instituzionalak ere “Belgikako modelooren” oreka orokorraren barruan daude.

Laburtuz, Konbentzioa ez berrestearen arrazoia Belgikako sistema defendatzea besterik ez da, elkarbizitza baketsua ekarri baitie hizkuntza-taldee. ²⁵

4.2. Azalpen bat: hizkuntza-homogeneotasunetik lurralde-osotasunera

4.2.1. Arrazoia: flandriarren hizkuntza defendatzea

4.2.1.1. Arazoa: elite frantses-hiztunak herrialde hirueledun batean

Historiak nahi izan du teorian Frantziaren edo Karolinjiar Inperioaren printzerrietan bizi ziren eta hainbat hizkuntza zituzten populazioak Borgoinako dukeen agindupean elkartzea, ondoren Espainiako erregeen agindupean eta azkenik Habsburgotarren agindupean. Belgikak heredatu zuen lurraldearen mugak, beraz, ez datoz bat bertan mintzatzen diren hizkuntzekin, Luxenburgoko eta Belgikaren arteko muga izan ezik. ²⁶

Egoera hori ez da berria Europako estatu zaharretan, non monarkek, homogeneotasuna ziurtatzeko, nazio-sentimendua sustatu zuten eta boterearen hizkuntza edo erlijioa, edo biak, inposatu zituzten. Bere auzokideak ez bezala, Belgika ez zen gai izan hizkuntzaren batasuna ziurtatzeko, frantziarrek gizartearen eta politikan agindu arren gutxienez XVIII. mendetik gizonezkoen sufragio unibertsalera arte Lehen Mundu Gerra bukatu berrian, herri latindarren eta germaniarren muga Herbehereen hegoaldean bertan baitago.

1830ean Belgika estatu unitario bihurtu zenean, bozkatzeko eta hautatuak izateko eskubidea zuten eliteak frantsesek bakarrik mintzo ziren, Flandrian nahiz beste edonon. Hala, frantsesa bihurtu zen estatuko hizkuntza ofizial bakarra. Nolanahi ere, herrialdearen iparraldeko probintzietan bizi ziren belgikar gehienek nederlanderaren dialektoak erabiltzen zituzten.

4.2.1.2. Flandriar mugimenduaren lehen eskaerak: hizkuntzen berdintasuna eta elebitasuna

XIX. mendearen erdialdean, flandriar mugimenduak, ²⁷ hasieran kultura eta hizkuntzaren arlokoa izan zenak, aurre egin zion frantsesaren monopolio politikoari. Ondorioz, nederlanderak onarpena irabaziz joan zen herrialdearen iparraldean, epaitegietan eta gobernuko sailetan. Nederlanderak pixkanaka sartu zen iparraldeko hezkuntza-sisteman. ²⁸

²⁵ Ibid., 207. or.

²⁶ Ikusi, gai honen inguruan, J. Stengers, *Les racines de la Belgique* [Histoire du sentiment national belge des origines à 1918-ren I. alea], Brusela, Racine, 2000, 52. eta 53. or.

²⁷ Mugimendu honetako kideei *flaminganteak* esaten zaie.

²⁸ Ganteko Estatu Unibertsitateak ez zuen bere hizkuntza-estatusa aldatu 1930 arte; Leuven-go Unibertsitate

1898an onartutako legeek agindu zuten Belgikako legeak nederlanderaz eta frantsesez aldarrikatu eta argitaratu behar zirela; hala, nederlandera estatuko hizkuntza ofizial bihurtu zen, frantsesaren parez pare.²⁹ Dena dela, oso desberdin banatutako bi hizkuntza legez berdinak direla aitortzea ez zen aski *de facto* berdinak izateko; izan ere, harreman pribatueta hizkuntza auke-ratzeko askatasuna aldarrikatu du Konstituzioak, nazioaren independentziaz geroztik.³⁰

Hona hemen Jean Stengers eta Eliane Gubin historialarien iruzkin zorrotzak:

Flaminganteek itxaropen handiak zituzten lehenbiziko hizkuntza-legeetan, baina ez ziren oso eraginkorrak izan. Exijitzen zuten elebitasuna beren kontra zihoala zirudien: flandriarrek bi hizkuntza jakiten jarraitu behar zuten, baina valoniarrek aski zuten bakarrarekin... Areago, hizkuntzen erabilerari buruzko legediak arazoak sortu zituen flandriarren artean, gizartearen aurrera egiteko balio zuen hizkuntza dotore gisa ikusten baitzuten frantsesa. (...) Flandriako elebitasunak, lehenbiziko flaminganteen ametsa zenak, frantsesari egin zion mesede. (...) Nederlandera zokoratu ez ezik, gutxietsi egin zen.³¹

Eta Ganteko idazle frantses-hiztun baten, Suzanne Lilar-en memoriak:

Mespretxu hori da flandriarrak gehien mindu zituena: elebitasuna onar dezakezu, baina ez, zeure burua makurtzen ez baduzu behintzat, zure ama-hizkuntza sistematikoki erdeiztatzea. Gauza bakarra dago esan gabekoa gai honetaz: ohore-kontua zela.³²

4.2.1.3. Frantses-hiztunen nagusitasuna amaitzea eta lurraldetasunaren garaipena

Lehen Mundu Gerraren amaieran, benetako sufragio unibertsalak azkenean amaiera eman zion frantsesak Belgikan zuen nagusitasunari. Batetik, flandriar mugimendua gogotik saiatzen zen Flandriatik frantsesa ezabatzen eta, bestetik, frantses-hiztunek ez zuten nahi derrigorrezko elebitasuna nazio osora zabaltzerik, bolada batean aurreikusi zen bezala. Hala, Parlamentu Nazionala lege zorrotzak hasi zen egiten –eta jarraitu egin zuen xx. mende osoan zehar–, iparraldeko gobernuaren sailetan, armadan, epaitegietan eta eskoletan nederlandera soilik ezartzeko. Hizkuntza-lege horiek batez ere flaminganteen presioz onartu ziren, haien zatitza printzipio kontua baitzen, eta frantses-hiztunen adostasunez, konponbiderik erosoena zelakoan, elebitasunaren ideiarekin izuturik.³³

Katolikoaren frantsesetzko atala 1968 arte ez zuten behartu hizkuntza-mugatik bestaldeko Louvain-la-Neuvera joatera.

²⁹ 1898ko apirilaren 18ko Legea. “Berdintasun Legea” (*loi d'égalité - Gelijkheidswet*).

³⁰ Konstituzioaren 30. artikulua.

³¹ J. Stengers eta E. Gubin, *Le grand siècle de la nationalité belge de 1830 à 1918 (Histoire du sentiment national belge des origines à 1918)*-ren II. alea), Europako Kontseiluaren itzulpena, Brusela, Racine, 2002, 125.-126. or.

³² S. Lilar, *Une enfance gantoise*, Paris, Grasset, 1976, 39. or. (J. Stengers eta E. Gubin-ek jasoa, op. cit., 128. or.).

³³ J. Stengers eta E. Gubin, op. cit., 191. or.

4.2.2. Egungo intrantsigentziaren azalpena: defentsiban dagoen nazio bat

Flandriar arruntentzat, gaur egun, lurraldetasuna da nederlanderazko eremuan frantses-hiztunei edo beste edozein hizkuntza-talderi hizkuntza-, kultura- edo politika-eskubiderik ez aitortzea, non eta ez den “aukerak ematen dituzten” eremuetan (neurri hori aldi baterako dela iruditzen zaie, nederlandera-hiztunak ez direnak asimilatzeke helburua duena). Ideia horren jatorria Bruselaren inguruko udalerriak pixkanaka frantsesteke beldurrean dago (hiriko frantses-hiztunak hedatzea), nahiz eta zabaltze kultural hori herri eta hiri nagusi guztien aldirietan gertatzen den, nekazaritzaguneak hiritartu ahala; Bruselan hori areagotu egiten dute estatuko eta Europako erakundeak bertan egoteak eta hiriko biztanleria nazioartekotzeak.

Intrantsigentzia horren azalpena nahiko sinplea da. Bere elite frantsestuen eta funtzionario frantses-hiztunen kontra flandriarrek aspalditik izan duten hizkuntza-lehiaren eraginez, flandriarren iritzi publikoa Belgikako frantses-hiztunen iritzi publikoa ez bezalakoa izan da, eta hortik benetako nazio-nortasun flandiarra jaio da. Aldiz, ez da halakorik jazo frantses-eremuan. Belgikar frantses-hiztunek atxikimendu estua diote estatuari, baina komunitate valoniar edo frantses-hiztun bateko kidea izatearen sentimendua ez da hainbestekoa, eta ez dago naziotzat hartzerik, hitzaren esanahi faktualean.³⁴ Aitzitik, nederlandera-hiztunek nortasun politiko flandiarra dute, eta hori konbinatu beharra dute Belgikako nazioko kide izatearekin. Hizkuntzan oinarritutako benetako nazio-sentimendu hori Belgikako mugen barruan dago itxita, eta flandriarrek gero eta urrunago ikusten dute estatua: frantses-hiztunak nagusi izandako mende baten pertsonifikazio gisa hartzen da, baita flandriar eliteen artean ere.

Flandriar nazioa Belgikako estatuaren barruan asmatu zen,³⁵ eta bere erakundeak, bere lurraldea eta bere mugak sortu ditu, estatuaren baimenarekin eta parte-hartze aktiboarekin. Nazio-sentimendu horren manifestazio tradizionalak –flandriar lurraldearen osotasuna defendatzea eta Flandriaren kultura-osotasunari eusteko borondatea– ez dira frantses-hiztunen gustukoak. Baina nazio batentzat zaila da bere lurralde-osotasunari uko egitea, nahiz eta estatu beregaina ez izan.

³⁴ Stengers-ek dioen moduan, “[Belgikan] bi herri desberdin daude, bat iparrean eta bestea hegoan. Bat iparrean dago, flandriarrak (*ons volk*), baina hegoan inor ez litzateke ausartuko *notre peuple* esatera”. Ikusi J. Stengers eta E. Gubin, op. cit., 200. eta 201. or.

³⁵ “Flandria eta Valonia, valoniarrek eta flandriarrak, kolektiboki eta esklusiboki, Belgikako azpiproduktuak dira”. Ikusi J. Stengers eta E. Gubin, op. cit., 201. or.

4.3. Eskualdeko edo eremu urriko hizkuntzak Belgikan

Belgikako hizkuntza-eremuetako hizkuntzen aitorpena eta babesak komunitateen ardura da,³⁶ baina “aukerak ematen dituzten udalerrietako” gutxiengoak agintari federalen jurisdikzioaren barruan daude arlo horretan.

4.3.1. Frantsesaren eremua

4.3.1.1. Beste hizkuntza-eremuetako hizkuntza ofizialen posizioa

Frantsesaren eremuak “aukerak ematen dituzten udalerrien” bi mota ditu beste hizkuntza-eremu baten alboan: lau udalerri hizkuntza-mugan³⁷ eta bi udalerri alemanaren eremuaren ondoan.³⁸ Batean, nederlandera hitz egiten dutenek aukerak dituzte Administrazioan; bestean, alemanez hitz egiten dutenek. Alemanaren eremuaren ondoko beste hiru udalerri³⁹ eskaintzen dituzte hizkuntza-aukerak (alemanez eta nederlandera) hezkuntzan. Agintari federalak ardura-tzen dira hizkuntza-estatus hori bermatzeaz.

4.3.1.2. Eskualdeko hizkuntza endogenoak

Belgikako Frantses-hiztunen Komunitatearen ustez, bere eremuan mendez mende garatu diren eskualdeko dialektoak babestea merezi duen ondare bat dira, komunikatzeko eta adierazteko modu bat, hizkuntza ofiziala den frantsesaren alboan sustatu beharrekoa. Badirudi dialekto horiek ez direla sartzen “nazioko/estatuko (beste) hizkuntza bati lotutako hizkuntzak”⁴⁰ kategorian.

1990eko abenduan, ondare horren kontzientzia gero eta handiagoa izaki, Frantses-hiztunen Komunitateak legez aldatu zituen tokiko aldaera horiek, dialektoa izatetik “eskualdeko hizkuntza endogeno” izatera.⁴¹ 1991ko martxoaren 19an, Komunitateko gobernuak Eskualdeko Hizkuntza Endogenoen Kontseilu Aholkulari bat sortu zuen (CLRE), kultura-ministroari iritziak bidal ziezazkion, hizkuntza horiek babesteko eta sustatzeko neurrien inguruan.

³⁶ Baina Aleman-hiztunen Komunitatearen hizkuntza-eskumena hezkuntzara mugatzen da, “agintari publikoek sortu, diruz lagundu edo onartutako ikastetxeetan” (Konstituzioko 130. artikulua 1.5. paragrafoa).

³⁷ Mendebaldetik ekialdera, Comines/Komen, Mouscron/Moeskroen, Flobecq/Vloesberg eta Enghien/Edingen.

³⁸ Malmedy eta Waimes.

³⁹ Baelen, Plombières eta Welkenraedt.

⁴⁰ Ikusi J.-L. Fauconnier-en sailkapena, “Challenges of applying the European Charter for Regional or Minority Languages to a federal country: the Belgian example” hemen: R. Dunbar eta G. Parry (eds.), *The European Charter for Regional or Minority Languages: legal challenges and opportunities*, Council of Europe Publishing, Regional or Minority Languages, 5. zk., 2008, 147.-156. artiko or., 149.-151. or.

⁴¹ 1990eko abenduaren 24ko Dekretua, Frantses-hiztunen Komunitateko eskualdeko hizkuntza endogenoak buruzkoa. Arrazoi nagusietako bat izan zen Belgikako Frantses-hiztunen Komunitatearen gobernuak Eskualdeko edo Eremu Urriko Hizkuntzen Europako Gutuna betetzea; aldiz, Eskualdeko edo Eremu Urriko Hizkuntzen Aritu Batzordeak (CAHLR), Gutunaren zirraborra berrikusteko agindua jaso ondoren, “hizkuntza ofizialaren dialektoak” baztertzeko erabaki zuen.

Kontseilu horrek ordezkatu zuen Frantses-hiztunen Komunitatea, gai bera defendatzen duten nazioarteko elkargoetan.

CLREk frantsesaren eremuko “hizkuntza endogenoen” zerrenda geografikoak egin zituen. 2001eko ekainaren 20an onartutako lehen zerrendaren arabera,⁴² jatorriz hizkuntza edo dialekto erromantzeak daude –valoniera, pikardiera,⁴³ champagnera⁴⁴ eta gaumera edo lorrenera⁴⁵– edo germanikoa:⁴⁶ Moselleko (edo Luxenburgoko) frankoniera.⁴⁷ 2003ko urriaren 1ean, Meuse-Rhineko frankoniera (edo karolinjiar frankoniera) gehitu zitzaion zerrendari,⁴⁸ eta ez dira barruan sartzen erripariera,⁴⁹ mendebaldeko nederlandera⁵⁰ edo brabantera.⁵¹ Hiru dialekto horiek hitz egiten dituzte aleman-hiztunek edo nederlandera-hiztunek “hizkuntza-aukerak ematen dituzten udalerrietan”, ez baitaude Frantses-hiztunen Komunitatearen hizkuntza-jurisdikzioaren barruan.

4.3.2. Flandria (nederlandarren eremua)

4.3.2.1. Frantsesa hizkuntza ofiziala beste hizkuntza-eremu batean

Nederlandarren eremuan ere “aukerak ematen dituzten udalerrien” bi multzo daude, beste hizkuntza-eremu baten aldamenean: sei udalerri hizkuntza-mugan⁵² eta sei udalerri Bruselaren periferian.⁵³ Kasu bietan, biztanle frantses-hiztunek administrazio-aukerak dituzte. Agintari federalen ardura da hizkuntza-estatus hori bermatzea, baina flandriar gobernuaren ardura da probintziako eta tokiko agintariek betetzen dutela ikuskatzea.

⁴² Liburuxka honetan argitaratua: *Le coq chante... il va vous réveiller. Vade-mecum Langues régionales en Communauté Wallonie-Bruxelles*, Brusela, Frantses-hiztunen Komunitatearen Ministerioa, Kultura Zuzendaritza Nagusia, Literatura eta Liburuen Atala, Eskualdeko Hizkuntza Endogenoen Saila, 2002.

⁴³ Pikardiera hitz egiten da Hainaut-eko gehienean eta Valoniako Brabanteko eremu txiki batean: Ath, Mons, Mouscron/Moeskroen, Soignies (baina ez Ecaussines), Thuin (baina ez Anderlues, Froidchapelle, Gozée, Lobbes, Ham-sur-Heure/Nalinnes, Thuin), Tournai eta Rebecq.

⁴⁴ Champagnera hitz egiten da Bohan aldeko lau herritan, Frantziarekiko mugan: Sugny, Pussemange, Bagimont eta Membre-Bohan (Vresse-sur-Semois).

⁴⁵ Gaumera edo lorrenera hitz egiten da Gaumen (Virton barrutia) frantses-eremuaren hegoaldean.

⁴⁶ Hizkuntza eta dialekto frankoniarrek hizkuntza-talde germaniko bat osatzen dute mendebaldeko erdialdeko alemanaren barruan. Hizkuntzalari batzuek iritzi zabalagoa dute eta frankoniarren barruan daudela diote beheko alemanaren dialektoak (nederlandera, brabantera, linburgera, utrechtera, etab.) eta goiko alemanarenak (hegoaldeko rheno-frankoniera eta ekialdeko frankoniera).

⁴⁷ Moselleko frankoniera da Luxenburgoko Dukerri Handiko hizkuntza nazionala. Frantses-eremuan hitz egiten da Arlon/Arelerland aldean eta Beho/Bochholz inguruan (Gouvy udalerriaren baitan).

⁴⁸ Meuse-Rhineko frankoniera hitz egiten da Aubel-en, bai eta Plombières, Welkenraedt eta Baelen-en ere.

⁴⁹ Dialekto hau Waimes/Weismes-ko (“aukerak ematen dituen udalerria”) zati batean hitz egiten den arren.

⁵⁰ Mendebaldeko nederlandera hitz egiten du Comines/Komen eta Mouscron/Moeskroen-go biztanleen gutxiengo batek (“aukerak ematen dituzten udalerriak”, hizkuntza-mugan daudenak).

⁵¹ Brabantera hitz egiten du Enghien/Edingen-go populazioaren gutxiengo batek (“aukerak ematen dituen udalerria”, hizkuntza-mugan dagoena).

⁵² Mesen/Messines, Spiere-Heikijn/Espierres-Helchin, Ronse/Renaix, Bever/Bièvre, Herstappe eta Voeren/Fourons.

⁵³ Wemmel, Kraainem/Crainhem, Wezembeek-Oppem, Drogenbos, Linkebeek eta Sint-Genesius-Rode/ Rhode-Saint-Genèse.

4.3. irudia: Belgikako hizkuntza ofizialen eta eskualdeko hizkuntzen dialektok.^{54, 55}

Iturria: Jacques Leclerc, “L’Etat belge: données démolinguistiques” hemen: *L’aménagement linguistique dans le monde*, Quebec, TLFQ, Laval-go Unibertsitatea, 2007.

Ikusi web-orri honetan: http://www.tlfq.ulaval.ca/axl/europe/belgique_lng-regionales.htm.

4.3.2.2. Dialektok

Dialektok sarri erabiltzen dira eguneroko bizitzan. Hiru dialektok nagusi daude:

- Brabantera, sarri erabiltzen den Anberesko aldaerarekin.
- Nederlandera, bi aldera dituen: mendebaldeko eta ekialdeko nederlandera, brabanterarako trantsizio-gune batekin.
- Linburgera, Herbehereetan “eskualdeko hizkuntza” dena.

Meuse-Rhineko frankoniera-hiztunak (karolinjiarrak) ere badaude sei ataletik lautan Voeren/Fourons udalerrian. Dialektok horiek ez dira ofizialak Flandrian, eta nederlandararen dialektotzat hartzen dira.

⁵⁴ Flandriako eta Bruselako probintzien izenak nederlandez (mendebaldetik ekialdera): West-Vlaanderen, Oost-Vlaanderen, Vlaams-Brabant, Brussel eta Limburg. Ingelesez: West Flanders, East Flanders, Flemish Brabant, Brussels eta Limburg. Frantses probintziak ingelesez: Hainaut, Walloon, Brabant, Namur, Liège eta Luxembourg.

⁵⁵ Mapako lerro berdeak hizkuntza-mugak dira. Lerro urdinak probintzien mugak dira. Hizkuntza germanikoak, goitik behera: mendebaldeko nederlandera, brabantera, linburgera, erripariera, karolinjioa eta luxenburgera. Hizkuntza erromantzeak, goitik behera: valoniera, pikardiera, lorrenera eta champagnera.

4.3.3. Alemanaren eremua

4.3.3.1. Frantsesa hizkuntza ofiziala beste hizkuntza-eremu batean

Frantses-hiztunen gutxiengo txikiak administrazio-aukerak ditu alemanaren eremu osoan (bederatzi udalerriz osatua). Agintari federalak arduratzen dira hizkuntza-estatus hori bermatzeaz. Bestalde, hezkuntzako hizkuntza-erabileraren legedia Aleman-hiztunen Komunitatearen kontua da.

4.3.3.2. Dialektoak

Alemanaren eremuan ere aleman-hiztun askok hitz egiten dituzte frankonieraren aldaerak. Bereizketa bat egin beharra dago iparraldeko Eupen kantonamenduaren eta hegoaldeko Sankt Vith/Saint-Vith kantonamenduaren artean. Eupen kantonamenduan, Meuse-Rhineko frankoniera (karolinjioa) da aldaera nagusia; Alemaniarekiko mugaren ondoko Raeren udalerrian soilik hitz egiten da erriparieria. Sankt Vith/Saint-Vith kantonamenduan, erriparieria hitz egiten da Bütgenbach-en eta Büllingen/Bullange udalerraren iparraldeko barrutian, baina Moselleko (edo Luxenburgoko) frankoniera hitz egiten da beste leku guztietan.⁵⁶

Dialekto horiek ez dira ofizialak Aleman-hiztunen Komunitatean.

4.4. Belgika Gutunean sartzeko planak

Belgikak zergatik ez du oraindik izenpetu Eskualdeko edo Eremu Urriko Hizkuntzen Europako Gutuna? Gutxiengo Nazionalen Babeserako Hitzarmen Markoa ez berrestea beste kontu bat da, baina biak lotuta daude. Azalpenaren zati bat Gutunaren anbiguotasunak dira (4.4.1. atala), eta, horretaz gainera, Belgikako Konstituzio-legetik datozen zailtasunak (4.4.2. atala). Nederlanderez eta alemanez hitz egiten duten komunitateen zalantzak ere hor daude (4.4.3. atala). Frantses-hiztunen Komunitatea izenpetzearen alde dago, baina horretarako agintari federalen eta komunitate guztien partaidetza beharko litzateke (4.4.4. atala).

4.4.1. Gutunaren anbiguotasunak

Gutunaren anbiguotasunak bi zailtasun-mota sortzen dizkio Belgikari: materialaren lausotasuna eta lurralde-esparrua.

⁵⁶ Amel/Amblevè, Sankt Vith/Saint-Vith, Burg-Reuland eta Büllingen/Bullange-ren hegoaldea.

4.4. irudia: Valoniera eta Montzen-Welkenraedt eskualdeko frankonieraren aldaerak.⁵⁷

Iturria: Jacques Leclerc, “L’Etat belge: données démolinguistiques” hemen: *L’aménagement linguistique dans le monde*, Quebec, TLFQ, Lavalgo Unibertsitatea, 2008.

Ikusi web-orri honetan: <http://www.tlfq.ulaval.ca/axl/europe/belgiqueger.htm>.

4.4.1.1. Hitzak ez bereiztetik datozen zailtasunak

“Hizkuntza” hitzaren esanahia

Gutunak ez du “hizkuntza” hitza definitzen, baina 1. artikuluan zehazten da zeri esaten zaien “eskualdeko edo eremu urriko hizkuntzak”. Estatu bateko biztanleek lurralde jakin batean erabili ohi dituzten hizkuntzak dira. Biztanle horiek osatzen duten taldea txikiagoa da estatuko gainerako biztanleria baino, eta hizkuntzak ez dira sartzeko estatuko hizkuntza ofizialen artean. Estatuko hizkuntza ofizialen tokiko aldaera edo dialektoak ez dira definizioaren barruan sartzen.⁵⁸

⁵⁷ Valoniera berdez agertzen da mapan. Honako hauek dira frankonieraren aldaerak (goitik behera): erripuariera, karolinjioa eta Moselleko frankoniera.

⁵⁸ Eskualdeko edo Eremu Urriko Hizkuntzen Europako Gutuna, 1a artikulua (ii).

Anbiguitasun hori nahita bilatua da.⁵⁹ Gutunaren azalpen-txostenak dioenez, tresnak “ez du iritzirik ematen askotan eztabaidatzen denaz, hau da, adierazpen-modu desberdinak nondik aurrera diren hizkuntzak. Era horretan, estatu bakoitzeko agintarien esku dago, bertako prozesu demokratikoen arabera, adierazpen-modu bat nondik aurrera den hizkuntza”.⁶⁰ Hala, estatu sinatzaile bakoitzaren esku dago dialektoak nondik aurrera diren hizkuntzak. Nolanahi ere, hainbat parlamentu dituen estatu batean erabaki kontraesankorrak har daitezke bertako hizkuntza endogenoen aitorpena egiterakoan. Horixe gertatu da Belgikan, non frantsesez hitz egiten duen komunitateak bakarrik eman dien hizkuntza-izaera bere eremu geografikoko dialekto nagusiei.

“Eskualdeko edo eremu urriko hizkuntzak” esapiderearen esanahia

“Eskualdeko edo eremu urriko hizkuntzak” esaldiak teorian baztertu egiten ditu estatu bateko hizkuntza ofizialak,⁶¹ baina estatuak bere berrespen- edo onespen-tresnan aukera dezake “lurralde osoan edo zati batean gutxi erabiltzen den hizkuntza ofizial bat”, estatuak aukeratutako III. zatiko xedapenak aplikatzeko.⁶² Hartara, Gutuna hizkuntza horri aplikatzea erabaki dezake estatuak.

Komunitate nagusiak elkarren ondoan bizi daitezten lurraldetasunaren printzipioa erabiltzen duen estatu batean, aukera hori arriskutsua irudi dakieke hizkuntza-eremuak homogeenak izatearen alde daudenei. Horixe gertatzen da Belgikan. Konstituzioan agertzen den hizkuntza-lurraldetasunak estatuko hizkuntza ofizial bakoitza babesten du bere eremu geografikoan. Esate baterako bere eremuan nederlandera babestea frantsesaren nagusigo posibletik –soziokulturalki nagusi baita–, eta alemana babestea frantsesaren gailentasun demografikotik Lieja probintzian.

4.4.1.2. Lurralde-klausula bat ez egotearen zailtasuna

Azken xedapenen artean lurralde-klausularik ez sartzea erabaki zen, estatuek beren lurraldearen zati bat Gutunaren esparrutik atera ahal izateko. Izan ere, Gutunaren berezko ezaugarria da zenbait lurraldetan arreta ipintzea, hain zuzen ere eskualdeko edo eremu urriko hizkuntzak erabiltzen direnetan; areago, estatu sinatzaileek erabaki dezakete, 3. artikuluko 1. paragrafoaren arabera, ekintza zehatzak eskualdeko edo eremu urriko zein hizkuntzari aplikatu.⁶³

⁵⁹ Ikusi R. Dunbar, “Definitively interpreting the European Charter for Regional or Minority Languages: the legal challenges” hemen: R. Dunbar eta G. Parry (eds.), *The European Charter for Regional or Minority Language: legal challenges and opportunities*, Council of Europe Publishing, Regional or Minority Languages, 5. zk., 2008, 37.-61. artuko or., 46. or.

⁶⁰ Azalpen-txostena, 32. paragrafoa.

⁶¹ Eskualdeko edo Eremu Urriko Hizkuntzen Europako Gutuna, 1a artikulua (ii).

⁶² Ibid., 3. artikulua 1. paragrafoa. Ikusi azalpen-txostenaren 51. paragrafoa.

⁶³ Azalpen-txostena, 134. paragrafoa.

1969ko maiatzaren 23ko Hitzarmenaren Legeari buruzko Vienako Konbentzioak dioenez, “hitzarmenak estatuaren lurralde osoan dira lotesleak”,⁶⁴ non eta besterik adierazten ez den akordio bereizi batean. Gutunean lurralde-klausularik ez dagoenez, beraz, hainbat parlamentu dituen estatuak ezin du berretsi, eta hartutako konpromisoa parlamentu batek eskumenak dituen lurraldera mugatzen da. Era horretan, Belgikak ezin du Gutunaren aplikazioa mugatu komunitate baten hizkuntza-eskumenaren eremura –esate baterako, frantsesez hitz egiten den eremura–, “aukerak ematen dituzten udalerriak” baztertuz.

Arazo hori konpontzeko, kontuan hartu behar ditugu Gutunak estatu kideei jartzen dizkien obligazioak III. zatia aplikatzeko: Gutunaren esanahiari jarraituz, bere lurraldean erabiltzen diren “eskualdeko edo eremu urriko hizkuntzen” zerrenda egitea; beren banaketa geografikoa zehaztea; eta hizkuntza horiei aplikatuko zaizkien III. zatiko paragrafoak edo azpi-paragrafoak hautatzea.

Areago, II. zatiak –“orokorra denak eta estatu kide bateko eskualdeko edo eremu urriko hizkuntza guztiei oso-osorik aplikatzen zaienak”–, “interpretatzeko eta aplikatzeko aukera zabalak ematen ditu”.⁶⁵ Agintari publikoak arduratzen dira Gutuna aplikatzeaz, “beren lurraldeko eremu jakin batean edo bere herritarren multzo jakin batek erabiltzen duen adierazpen-modua eskualdeko edo eremu urriko hizkuntza den erabakitzeaz, Gutunaren esanahiari jarraiki”,⁶⁶ eta agintari federaletik II. zatiaren esparrua zehaztu gabe berrets lezakete hitzarmena.

Gutuna lurraldearen zati batean bakarrik aplikatzerik ez dagoen arren, azkenean berdin litzateke: Belgikak eskualdeko hizkuntza batzuei bakarrik aplikatuko lieke Gutuna, beren eremuan.

4.4.2. Belgikako Konstituzio-legearen zailtasunak

Belgikak Gutuna ez sinatzeko arrazoien artean, aipatu beharrekoak dira bere sistema federal konplexuak sortzen dituen zailtasunak.

4.4.2.1. Legegintzako eta nazioarteko eskumenen banaketa

Hizkuntza-eremu batean hitz egiten den hizkuntza “eskualdeko edo eremu urriko-tzat” hartzea, Gutunaren esanahiari jarraiki, komunitate horretxek arduratzen da, eta berak zehazten du hizkuntza horretako hiztunen banaketa tradizionala ere, bere eremu geografikoan. Agintari federaletik eskumen berak dituzte Brusela Hiriburu elebidunean eta hizkuntza-eremu desberdinetan “aukerak ematen dituzten udalerrietan”.

⁶⁴ Hitzarmenaren Legeari buruzko Vienako Konbentzioa, 29. artikulua.

⁶⁵ Azalpen-txostena, 39. paragrafoa.

⁶⁶ Ibid., 40. paragrafoa.

Hizkuntza-eremu jakin batean “aukerak ematen dituzten udalerri” berriak izendatzea eta aukera horien edukia zehaztea ere Frantses- eta Nederlandera-hiztunen Komunitateen lana izango litzateke, baina hipotesi hori ez da batere errealista praktikan.

Belgikako Konstituzioan, dakigun bezala, komunitateek eta eskualdeek eskubidea dute hitzarmenak egiteko beren eskumenen barruan. Beraz, Europako Gutuna, Belgikako Konstituzio-legearen testuinguruan, hitzarmen “hibrido” bat da, komunitateei ez ezik agintari federalei ere badagokiena. Halako hitzarmenak bat etorri beharko luke estatu federalak, eskualdeek eta komunitateek 1994ko martxoaren 8an sinatutako lankidetzak-akordio konplexuarekin. Komunitateetako gobernuek baldintza beretan hartu beharko lukete parte eztabaidetan, Kanpo Arazoetarako Departamentu Federalaren “buruzagitza koordinatzailearen” pean; estatu federalaren ordezkariak eta hiru komunitateek sinatu beharko lukete hitzarmena; eta baimena eman beharko lukete zerikusia duten parlamentu-biltzarrek, baina estatuburuak bakarrik berretsiko luke hitzarmena.

4.4.2.2. Europako Kontseiluaren konbentzio baten ondorioa, Belgikako komunitate bakar bati buruzkoa

Horrek ez du automatikoki esan nahi Belgikako komunitateek Europako Gutuna sina lezaketarik. Europako Gutuna, beste ezer baino lehen, Europako Kontseiluaren barruan onartutako hitzarmen bat da. Erakunde horretako estatu kideak gai dira beren burua Gutunaren mende jartzeko ados daudela adierazteko, eta Europako Kontseiluaren Ministro Batzordeak Gutunean sartzerak gonbidatutako kide ez diren estatuak ere bai. Baina, estatu federalen barruko unitateak ez direnez estatu kide ez hitzarmena sinatu ez duten Europako Kontseiluko estatu, ezin dira sinatzaile izan.

Zorionez, Belgikako legeak komunitateei eta eskualdeei aukera ematen die ministro federal edo Belgikako enbaxadore bati agintzeko hitzarmen “hibrido” bat sina dezan beren izenean. Horrek esan nahiko luke Belgikak Europako Gutuna sinatuko lukeela agintari federalen eta Belgikako komunitate guztien izenean. Sinatu aurreko eszenatoki horretan, dagokien erakunde guztien aginduek ziurtatu beharko lirateke.⁶⁷

Areago, nazioarteko erakunde bateko estatu kideek sinatzeko zabalik utzitako hitzarmen bat komunitate bakar bati baldin badagokio –eta horixe da, ikusiko dugun bezala, Frantses-hiztunen Komunitatearen eta Europako Gutunaren artean gertatzen dena–,⁶⁸ nola jokatu beharko lukete Belgikako agintariak?

⁶⁷ Kanpo Arazoetarako ministro K. De Gucht-en erantzuna, J. Arens parlamentarioak “eremu urriko luxenburgerari” buruz egindako galderari: hitzez hitzeko aktak. Ordezkarien Ganberako Kanpo Harremanetarako Batzordea, 2005eko otsailaren 2ko batzarra (CRIV 51 COM 490, 21. or.), Europako Kontseiluaren itzulpena.

⁶⁸ Ikusi 4.4.4. atala, 58. orrialdean.

Beharrezkoa eta nahikoa da, nire iritziz, agintari federaletan nazioarteko konpromisoa beren gain hartzea, komunitate horren izenean, Belgikako estatuak bakarrik sina baitezake Gutuna. Aldi berean, konponbide hori har daiteke baldin eta hitzarmenaren egileek aurreikusi badute bere esparrua murrizt daitekeela dena delako komunitatearen mugetara. Berez, Gutunak ez du aukera hori ematen.⁶⁹ Ezinezkoa litzateke, hortaz, Belgikak Gutuna berrestea bere lurraldean eskualdeko hizkuntza endogenoak daudela aitortzen duen komunitatearen izenean bakarrik.

4.4.3. Nederlandera- eta Aleman-hiztunen Komunitateen zalantzak

4.4.3.1. Belgikan erabilitako dialektoen bazterketa

Nederlandarren Elkartea defendatzen duen printzipioari jarraiki,⁷⁰ Nederlandera-hiztunen Komunitatearen iritziz, nederlandarren eremuko hizketa-modu guztiak dialektoak dira. Horrek esan nahi du ez dutela zer ikusirik Eskualdeko edo Eremu Urriko Hizkuntzen Europako Gutunarekin, ez baitaie aplikatzen estatu bereko hizkuntza ofizial baten dialektoei.

Hizkuntzalari frantses-hiztun batzuen arabera, jarrera horrek gehiago du ideologikotik zientifikotik baino. Linburgoko frankoniera jartzen dute adibide: Flandrian nederlandarren dialektoa da, baina “eskualdeko hizkuntza” Herbehereetako Linburgo probintzian, Herbehereek hala aitorturik Europako Kontseiluaren Idazkaritzako deklarazio batean. Nederlandarren dialektoa ez baizik behe-alemanaren aldaera bat omen da.

Egia da alemanak beren nazio-nortasunaz beren hizkuntzan oihartzaren hasi zirenean nederlandera estandarren erabilera sustatzeak flandriarren nazio-sentimendua erne zuela.⁷¹ Flandriarrei dialekto-aldaerak horregatik iruditzen zaizkie iragan zail baten azarnak, eta ez ondare aberatsa.

Belgikako Aleman-hiztunen Komunitateak antzeko jarrera du bere hizkuntza-errealitatean aurrean. Hori ere, itxuraz, faktore historiko-ideologikoengatik da.⁷²

Hala, bi komunitate horien ustez, beren lurraldeetan ez dago eskualdeko edo eremu urriko hizkuntzarik, Gutunaren esanahiari jarraiki.

⁶⁹ Ikusi 4.4.1. atala, 52. orrialdean.

⁷⁰ Nederlandarren Elkartea edo Taalunie nazioarteko erakunde bat da, Belgikak eta Herbehereek sortua.

⁷¹ Prudens van Duyse poeta flandriarren hitzetan, *De tael is gantsch het volk* (“hizkuntza da nazio osoa”), eta 1836an Ganteko literatura-elkarte baten izena bihurtu zen. Ikusi J. Stengers, *Les racines de la Belgique*, op. cit., 52. or. Ikusi *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Tielt, Lannoo, 3. lib., 1988, 3.046. or.

⁷² Lehen aipatutako liburuxka, *Le coq chante... il va vous réveiller: Vade-mecum Langues régionales en Communauté Wallonie-Bruxelles* (pasarteak: The Charter and Belgium).

4.4.3.2. Gutuna Flandriako frantsesari aplikatzearen beldurra

Belgikak bere independentzia aldarrikatu zuenetik, agintari publikoek sistematikoki sustatu dute hizkuntza ofizial(ar)en erabilera dialektoen kaltean, baina horrek ez du baztertzeko Gutuna hizkuntza horiei aplikatu ahal izatea. Ikusi dugun moduan, Gutunaren 3. artikulua posible egiten du estatuaren nazioarteko konpromisoaren barruan sartzea lurralde osoan edo zati batean gutxi erabiltzen den/diren hizkuntza ofizial bat edo gehiago.⁷³

Hortaz, flandriar agintarien jarrera ikusirik nederlandarren eremuan “hizkuntza-aukerak” eskaintzen dituzten hamabi udalerrien aurrean,⁷⁴ Belgikak praktikan Gutuna aplikatu liezaiekeen hizkuntza ofizial bakarrak lirarteke alemanaren eremuan frantsesa eta frantsesaren eremuan alemana, edo frantsesaren eremuan nederlandera. Horrek frantsesa diskriminatuko luke nederlandarren eremuan, eta hori formalki debekatzen dute Eskubide Zibil eta Politikoen Nazioarteko Itunak⁷⁵ eta Belgikako Konstituzioak.⁷⁶

4.4.4. Frantses-hiztunen Komunitatearen ekimena

Europako Gutuna sinatzeko prest jarri zen Estrasburgon, 1992ko azaroaren 5ean. 1992an ere, Frantses-hiztunen Komunitateak, bere eremuan “eskualdeko hizkuntza endogenoak” zeudela aitortu berri zuenak, Belgikak Gutuna sinatu beharko lukeela adierazi zuen, eta bere gobernuaren politikaren deklarazio orokor batean ere aipatu zuen.⁷⁷

Frantses-hiztunen Komunitatearen Eskualdeko Hizkuntza Endogenoen Kontseiluak (CLRE) prestaketa-lanak ere egin zituen Belgikako estatuak Gutuna sina zezan,⁷⁸ Gutuneko paragrafo eta azpi-paragrafo batzuk azpimarratuz eta xedapen horiek Frantses-hiztunen Komunitateko eskualdeko zein hizkuntza endogenori aplikatuko litzaizkiekeen adieraziz.⁷⁹

Beste bi komunitateen zalantza ideologikoak eta hitzarmena gauzatzeko lege-zailtasunak ikusirik, Frantses-hiztunen Komunitateak ofizialki proposatu zuen Gutunaren III. zatiko 44 artikulua eta paragrafoen sorta bat, dialekto erromantzei soilik aplikatzeko: champagnera, lorrenera, pikardiera eta valoniera.

⁷³ Ikusi 4.4.1. atala, 52. orrialdean.

⁷⁴ Ikusi 4.1.3. atala, 43. orrialdean.

⁷⁵ Itunaren 26. artikulua.

⁷⁶ Belgikako Konstituzioaren 10. eta 11. artikulua.

⁷⁷ Horren berri, hemen: J.-L. Fauconnier, “Challenges of applying the European Charter”, op. cit., 154. or.

⁷⁸ Belgikako Batzordearen Hizkuntza Erromantzearen Batzordearekin (CROMBEL) lankidetzan, Gutxi Erabiltako Hizkuntzen Europako Bulegokoa.

⁷⁹ Gutunaren 22. artikulua arabera, estatu kideek konpromisoa hartzen dute gomendutako neurrietatik gutxienez 35 paragrafo edo azpi-paragrafo aplikatzeko, horietatik hiru Gutunaren muintetik hartuak (hezkuntza, kultura-jarduerak eta -zerbitzuak). Areago, 3.1. artikulua eskatzen du lurralde osoan edo zati batean hitz egindako eskualdeko edo eremu urriko hizkuntzak zein diren zehazteko.

Sistema federala hain konplexua zenez, pragmatikoagotzat jo zen une hartan aintzat ez hartzea Bruselan hitz egindako brabanteraren thioisera.⁸⁰ Zerrendarekin batera, hizkuntza horiek “historia” duten eremu geografikoen deskripzio bat zihuan.⁸¹

Beste bi komunitateek beren lurraldeko dialektoak “eskualdeko hizkuntza endogenotzat” ez hartzeak ia pikutara bidali zuen egitasmo osoa, harik eta, 2000ko ekainaren 16an, CLREk gai horri buruzko foro bat egin zuen arte Namurren.⁸² Agintari federaletan eta beste komunitateekin berriro negoziatzen hasteko aukera izan zen. Azkenik, 2001eko ekainean, botere-maila guztietako ordezkariak Kanpo Arazoetarako Ministerio Federalean elkartu eta 38 paragrafo eta azpi-paragrafoko zerrenda egin zuten, soilik frantsesaren eremuan aplikatzeko.⁸³ CLREk proposatutako hizkuntza endogenoen zerrenda eta beren eremu geografikoen deskripzioa ere onartu zuten.

2002an eta 2003an, Frantses-hiztunen Komunitateko Kultura Ministerioak, CLREk bultzatuta, Luxemburgoko frankoniera eta Meuse-Rhineko frankoniera (karolinjioa) erantsi zizkion III. zatiko 38 xedapenak aplikatzeko hizkuntzen zerrendari.⁸⁴

Horretaz gainera, frantsesaren eremuan eskualdeko dialektoak zaintzeko politikaz harago, Arelerland-eko (Arlon eremua) luxenburgera-hiztunak oso interesatuta zeuden, eta daude, Europako Gutuna sinatzeko. Gutunaren babesak posible egingo luke Belgikako hizkuntza-legeek baztertutako biztanleria elebidun bat aintzat hartzea, bai eta Dukerri Handiaren ekonomia-harremanak sendotzea ere, muga zeharkatu eta haraxe joaten baitira biztanle asko lanera eguneror.⁸⁵

2004an, Frantses-hiztunen Komunitateak Gutuna sinatzeko agindu exekutiboa eman zion Kanpo Arazoetarako Ministerio Federalari, baina Hitzarmen hori –1998an indarrean sartu zena, Europako Kontseiluko estatu kide batek bosgarren aldiz berretsi ostean–, Belgikak sinatu gabe dauka oraindik, batez ere Nederlanda-hiztunen Komunitatearen “interes-faltagatik”.⁸⁶ Baliteke komunitate horren

⁸⁰ Brusela Hiriburua eremu elebidunean, agintari federalak arduratzen dira hizkuntza-erabileraren estandarrak ipintzeaz (Konstituzioa, 129.2. artikulua *a contrario*).

⁸¹ Lehen aipatutako liburuxka: *Le coq chante... il va vous réveiller. Vade-mecum Langues régionales en Communauté Wallonie-Bruxelles* (pasarteak: The Charter and Belgium). Europako Kontseiluaren itzulpena.

⁸² Eztabaida horren aktak argitaratu egin ziren (*Parva Charta. Forum relative à la Charte européenne des Langues régionales ou minoritaires*, Brusela, Kultura Zuzendaritza Nagusia, Literatura eta Liburuen Atala, Eskualdeko Hizkuntza Endogenoen Departamentua) eta agintari federaletan eta federatuei banatu zitzaizkien.

⁸³ Liburuxka honetan argitaratu zen zerrenda: *Le coq chante... il va vous réveiller*, op. cit.

⁸⁴ “Frankoniera”, kalifikatu gabe, *Parva Charta* Foroko aktetan aipatu zen.

⁸⁵ Ikusi J. Arens parlamentarioaren galdera, “eremu urriko luxenburgerari” buruzkoa, eta Kanpo Arazoetarako ministro K. De Gucht-en erantzuna, Ordezkarien Ganberaren Kanpo Harremanetarako Batzordean: hitzez hitzeko aktak, Ordezkarien Ganberaren Kanpo Harremanetarako Batzordea, 2005eko otsailaren 2ko saioa (CRIV 51 COM 490, 18.-20. or.).

⁸⁶ Kultura Ministro F. Laanan-en erantzuna Gazteriaren Batzordean R. Miller parlamentarioak egindako galderari, Belgikako Frantses-hiztunen Komunitateko Parlamentuko Kultura, Gaztedi, Ikus Entzunezko eta Prentsa eta

borondaterik ezaren arrazoia izatea “Belgikaren zati batean hitz egiten diren hizkuntza ofizial guztiei” Gutunaren aplikazioa zabaltzearen beldurra.⁸⁷ Izan ere, zirkulu politiko flandriar batzuei zenbaitetan leporatzen zaie nahasi egiten dutela Belgika Eskualdeko edo Eremu Urriko Hizkuntzen Europako Gutunean sartzea eta Gutxiengo Nazionalen Babeserako Hitzarmen Markoa berrestea.⁸⁸ Aleman-hiztunen Komunitateari dagokionez, berak ere Gutuna sinatzeko agindu exekutiboa eman dio Agintaritzza Federalari.

4.5. irudia: Frankonieraren aldaerak.⁸⁹

Iturria: Jacques Leclerc, “L’Etat belge: données démolinguistiques” hemen: *L’aménagement linguistique dans le monde*, Quebec, TLFQ, Laval-go Unibertsitatea, 2008.

Ikusi web-orri honetan: <http://www.tlfq.ulaval.ca/axl/europe/francique-map.htm>.

Zinema Batzordearen aurrean, Eskualdeko edo Eremu Urriko Hizkuntzen Europako Gutuna dela eta: *Kultura Batzordearen hitzez hitzeko aktak*, 2006ko maiatzaren 4ko batzarra (63. CRlc-Kult. 12. saioa. 2005-6, 2.6, 10. or.).

⁸⁷ Gutunaren 3.1. artikulua.

⁸⁸ Ikusi J.-L. Fauconnier, “Challenges of applying the European Charter”, op. cit., 154. or.

⁸⁹ Ezkerretik eskuinera: linburgera, karolinjioa, erripariera, luxenburgera, Moselleko frankoniera eta rheinlandiera.

4.5. Ondorioa

Ez da pentsaezina Belgikak –Europako Kontseiluaren estatu sortzaileetako batek–, egunen batean Eskualdeko edo Eremu Urriko Hizkuntzen Europako Gutuna berrestea. Nolanahi ere, hartutako konpromisoak ez zaizkie egokituko “estatuaren zati batean kontzentraturik egon arren eskualde horretako hizkuntza nagusikoa baino txikiagoa den hiztun-taldeen hizkuntzei”,⁹⁰ hizkuntza-gutxiengoek hitz egiten dituzten hizkuntza ofizialak ez direlako, *stricto sensu*, “eskualdeko edo eremu urriko hizkuntza” Gutunarentzat.

Belgikako iparraldeak iritziz aldatzen ez duen artean, herrialdeak nekez auke-ratuko du Europako Gutunaren 3.1. artikulua, hau da, testuaren aplikazioa frantses eta aleman ofizialetara zabaltzea, Gutxiengo Nazionalen Babeserako Hitzarmen Markoa berrestez eman ditugun arrazoi berdinengatik.⁹¹ Belgikako estatua Gutunaren sisteman sartzearen ondorio bakarra izango litzateke frantse-saren eremuko biztanleen dialektoak babestea.

⁹⁰ Azalpen-txostena, 18. paragrafoa.

⁹¹ Ikusi 4.1. atala, 41. orrialdean.